

Nekrologi

EDMUND MĘCLEWSKI
(18 XII 1913 - 5 V 1992)

W dniu 5 maja 1992 r. zmarł w Warszawie w wieku 78 lat red. Edmund Męclewski — współinicjator powołania w czasie II wojny światowej Instytutu Zachodniego, działacz tzw. Konspiracji Zachodniej w Generalnej Guberni, po wojnie wybitny niemcoznawca.

Pożegnano go w Warszawie na cmentarzu wojskowym z honorami żołnierskimi jako Powstańca Warszawskiego z 1944 r.

Edmund Męclewski urodził się w dniu 18 grudnia 1913 r. w Dortmundzie w rodzinie murarza. Po powrocie do Polski ukończył gimnazjum w Rogoźnie, studiował polonistykę na Uniwersytecie Poznańskim. Równocześnie w 1931 r. rozpoczęła pracę dziennikarską w „Kurierze Poznańskim”. Tuż przed wojną opublikował zbiór reportaży dotyczących mniejszości niemieckiej na naszym pograniczu pt. *Walka graniczna trwa*. Publikację tę porównać można (z należytych zachowaniem wszelkich proporcji) z pracami Józefa Kisielewskiego, Melchiora Wańkowicza, Stanisława Wasylewskiego oraz pracą redaktora „Dziennika Poznańskiego” Józefa Winiewicza — *Mobilizacja sił niemieckich w Polsce*.

Walka graniczna trwa odpowiadała zmysłowi społecznemu E. Męclewskiego, jego zaangażowaniu: w „Sokole”, w ZHP — w którym był podharc mistrzem, w Polskim Związku Zachodnim, w „Pracy Polskiej” oraz w akcji „Opieka nad Rodakami na Obczyźnie”.

II wojnę światową przeżył w Generalnej Guberni jako działacz niepodległościowy. Został członkiem organizacji „Ojczyzna”, tworzącej Główną Delegaturę Rządu na Ziemię Zachodnią i wiele jednostek konspiracyjnych w GG — pracował w Delegaturze Rządu w Warszawie oraz współorganizował dziennikarstwo Ziemi Zachodnich w GG.

W „Ojczyźnie”, zajęty najpierw organizowaniem konspiracyjnego szkolnictwa, a potem w redakcji Biuletynu Ziemi Zachodnich „Be-Zetu”, kontynuował pracę zawodową w zupełnie odmiennych okolicznościach.

Skierowany przez „Ojczyznę” do pracy w Delegaturze Rządu został zastępcą kierownika Sekcji Zachodniej Departamentu Informacji i Prasy red. Kiryła Sosnowskiego, a w 1943 r. objął kierownictwo Sekcji.

Staraniem Sekcji wydawano do głównego organu Delegatury Rządu „Rzeczpospolita” dodatki: „Ziemia Zachodnia Rzeczypospolitej”, „Straż Zachodnia Rzeczypospolitej” oraz dodatek specjalny — satyryczny „Luźna Kartka”. Była to szeroko zakrojona akcja informacyjna i propagandowa, zarówno dla wysiedlonych z Ziemi Zachodnich, jak i też dla ludności miejscowej. E. Męclewski uczestniczył w różnym stopniu w wydawaniu dzieł — z inspiracji K. Sosnowskiego — m.in. skróconej wersji książki *Ziemia gromadzi prochy* — J. Kisielewskiego, *Myśli nowoczesnego*

Polaka Romana Dmowskiego, *Z pierwszej linii frontu* (red. K. Sosnowski), *Śląsk wierny Ojczyźnie* — Zbyszko Bednorza, Karola Szajnochy *Szkice historyczne* (chodzi o Zygmunta Wojciechowskiego).

Bardzo ważną i trudną pracą było zbieranie i opracowywanie raportów sytuacyjnych z Ziem Zachodnich, w którą E. Męclewski angażował się z pasją. Zacheowało się 1300 stron maszynopisu znanego pod kryptonimem Lo, jako że były to raporty wysłane do Rządu Polskiego w Londynie. Po wojnie kilkakrotnie przygotowywane do druku, nie zostały niestety do dziś opublikowane.

Z niezwykłą energią zabrał się E. Męclewski do zorganizowania konspiracyjnego dziennikarstwa. Nawiązał kontakt z Zarządem Głównym Związku Dziennikarzy Polskich i powołał przy nim jako afiliowane Zrzeszenie Dziennikarzy Ziem Zachodnich. Jednym z wielorakich przejawów działalności tego Zrzeszenia, głównie dotyczących Ziem Zachodnich, była organizacja wyższych kursów dziennikarskich w Warszawie i w Krakowie. O stopniu zaangażowania się E. Męclewskiego świadczą zespoły wykładowców, rekrutujących się spośród Uniwersytetu Ziem Zachodnich w konspiracji, tajnego Uniwersytetu Warszawskiego, a w Krakowie — konspiracyjnego Uniwersytetu Jagiellońskiego.

Po wybuchu Powstania Warszawskiego w sierpniu 1944 r. E. Męclewski z zespołem Sekcji Zachodniej zgłosił się w formacji Armii Krajowej do Batalionu im. W. Łukasińskiego. Zorganizował wydawnictwo, znalazł drukarnię w której publikowano organ prasowy Batalionu „Dziennik Starego Miasta — W walce”, zajmował się również pisanem artykułów, reporterką, drukowaniem oraz kolportażem.

Po Powstaniu w rejonie podwarszawskim, gdzie „Ojczyzna” kontynuowała swą działalność niepodległościową, Męclewski współredagował organ prasowy pod nazwą „Ojczyzna”, działał dalej w Delegaturze. Przede wszystkim jednak zabiegał u prof. Zygmunta Wojciechowskiego — członka kierownictwa „Ojczyzny” o realizowanie wcześniejszego planu — przekształcenia Studium Zachodniego (powołanego do życia w 1941) w Instytut Zachodni. W istocie na przełomie listopada—grudnia 1944 r. zamierzenie zrealizowano przy znacznym udziale współinicjatora „Andrzeja” (pseudonim E. Męclewskiego).

Lata 1945-1949 to dla E. Męclewskiego intensywny okres pracy, działalności i twórczości — podobnie zresztą jak dla kilkusetosobowej grupy członków „Ojczyzny”. Mógł zrealizować zamierzenia i plany z lat konspiracji wojennej.

W Poznaniu powołał do życia Zachodnią Agencję Prasową (ZAP). Agencja zaczęła od biuletynu dla prasy krajowej — głównie poświęconego informacjom dotyczącym Ziem Odzyskanych — sprawom gospodarczym i osadnictwa. Już w 1946 r. zaczął się ukazywać biuletyn dla Polonii.

O dorobku ZAP w latach 1946-1948 świadczą niektóre dane, mianowicie: wydano drukiem 100 biuletynów materiałowych, 120 biuletynów informacyjnych w językach obcych oraz 60 biuletynów dla Polonii. Były to niepierwsze „boje” E. Męclewskiego z niemieckimi rewizjonistami. Chodziło o „poprawną” historię Ziem Odzyskanych, ich stan materialny i gospodarczy po wojnie. Były to pierwsze informacje na temat spraw ludnościowych tego rejonu Europy.

Równocześnie uruchomił E. Męclewski Wydawnictwo Zachodnie (WZ) (należy tu przypomnieć, że „statutowo” istniał ZAP i WZ już od 1943). We wspomnianych latach 1946-1948 ukazało się staraniem Wydawnictwa Zachodniego 100 książek i broszur — wszystko poświęcone Ziemiom Zachodnim, sprawom niemieckim i polsko-niemieckim — w tym historii okupacji w Polsce.

Redaktor E. Męclewski działał także bardzo czynnie w Polskim Związku Zachodnim, którego zarząd główny był w Poznaniu, współpracował z Instytutem Za-

chodnim. Wreszcie zajmował poważne stanowiska w aparacie administracyjnym Polski Ludowej.

Począwszy od 1945 r. aż po 1949 r. był dyrektorem Komitetu Propagandy Zagranicznej w Ministerstwie Ziem Odzyskanych (MZO), a potem w Ministerstwie Spraw Zagranicznych. W latach 1946-1948 był dyrektorem Biura Prac Kongresowych w tym ostatnim ministerstwie, a do 1949 r. wicedyrektorem Departamentu Prasy i Informacji w MSZ. Na styku organizacyjnym ZAP, WZ, IZ, PZZ, MZO, MSZ Męclewski programował, planował i wykonywał wiele przedsięwzięć, zawsze poświęconych Ziemiom Zachodnim, sprawom niemieckim i polsko-niemieckim.

Dowodem niespożytych sił, a także rangi intelektualnej było zorganizowanie przez Niego w marcu 1946 r. w Poznaniu Kongresu Dziennikarzy. Wzięło w nim udział 200 dziennikarzy z całej Polski. Byli przedstawiciele MZO oraz Ministerstwa Informacji i Propagandy. Chodziło o omówienie dwóch zasadniczych problemów zaludnienia i zagospodarowania Ziem Odzyskanych.

Rok 1949 był kolejną „cezurą” historyczno-polityczną PRL. Zaczął się — po wojnie domowej — tzw. okres stalinowski. Rozbito dziesiątki, setki organizacji i instytucji. Dotknęło to także ZAP i WZ. W „Ojczyźnie” były aresztowania i wyroki, w tym skazania na śmierć.

W latach 1949-1953 Męclewski był dyrektorem Biura Wydawnictw Polskiego Radia, przy czym brak bliższych danych; na czym polegało to „urzędowanie”. Później do 1956 r. pracował jako tłumacz w dziale zagranicznym Stowarzyszenia PAX. W tych czasach PAX znany był z roli „przechowalni” wybitnych twórców kultury.

W latach 1956-1963 E. Męclewski wznowił działalność w Zachodniej Agencji Prasowej i Wydawnictwie Zachodnim — reaktywowanych zarówno w Poznaniu, jak i w Warszawie.

Dwukrotnie wracał E. Męclewski do swej idei Kongresu Dziennikarskiego z 1946 r., w Koszalinie w 1957 r. oraz w Poznaniu w 1965 r. — z okazji 15-lecia ZAP. Chciał włączyć wszystkich dziennikarzy w „Ruch Zachodni”.

W lipcu 1963 r. Zachodnia Agencja Prasowa weszła w skład Robotniczej Spółdzielni Wydawniczej „Prasa” i był to koniec samodzielnej pracy Redaktora.

Na uwagę zasługują jeszcze inne cezury w życiu zawodowym E. Męclewskiego. W latach 1964-1967 był korespondentem Polskiego Radia i Telewizji w Berlinie Wschodnim i Zachodnim, a od 1968 r. aż po 1983 — to jest aż do emerytury — komentatorem telewizji w Warszawie.

W tym okresie kontynuował pracę społeczną. W 1957 r. był współinicjatorem Towarzystwa Rozwoju Ziem Zachodnich, pełniąc aż po 1971 r. funkcję sekretarza Rady Naczelnej.

Przez wiele lat współpracował z Główną Komisją Badania Zbrodni Hitlerowskich w Polsce, w szczególności z jej dyrektorem prof. Czesławem Pilichowskim.

Od przełomu lat 1984-1985 przewodniczył Towarzystwu „Wisła-Odra”. Czynnie działał w Stowarzyszeniu Dziennikarzy Polskich oraz w Stowarzyszeniu Dziennikarzy PRL. Aktywnie udzielał się w Radzie Ochrony Pomników Walki i Męczeństwa. W 1986 r. należał do współinicjatorów reaktywowania Akademii Zamojskiej. Był członkiem Rady Krajowej PRON oraz posłem na Sejm od VI aż po IX kadencję.

Kulminacyjny okres Jego działalności piśmienniczej to lata siedemdziesiąte, kiedy był komentatorem TV w Warszawie. Trudno przedstawić tu całość dorobku; spośród 31 książek wyeksponujemy więc tylko kilka pozycji, które wymienił w nocie biograficznej (*Kto jest kim w Polsce*, 1984, ss. 610-611; *Powrót Polski nad Odrę*, *Nysę Łużycką i Bałtyk*, 1970; *Niemcy w Europie*, 1974; *Nie przewyżczona*

przeszość, 1977; *Rachunek zbrodni*, 1978; *Spadkobiercy Rzeszy*. T. 1 - 3, 1978 - 1979.

Z nagród wymienić należy m.in. nagrodę Ministra Obrony Narodowej I stopnia; obok odznaczeń wojskowych — Krzyż Komandorski z Gwiazdą Orderu Odrodzenia Polski.

E. Męclewski po II wojnie światowej realizował w Polsce Ludowej w bardzo poważnym zakresie program narodowy. Jak inni doświadczał skutków reżimu. Reprezentował w Polsce Ludowej polską rację stanu zgodną z własnym sumieniem. Podkreślił to zdecydowanie z okazji 50-lecia swej działalności w 1982 r. na publicznych spotkaniach.

Dziś przedwcześnie jeszcze ocenić całokształt Jego dorobku. Na uwagę zasługuje niezwykła żywotność, zmysł organizacyjny, odwaga żołnierska i cywilna oraz wielkie zaangażowanie, zarówno intelektualne, jak i też emocjonalne w jednej sprawie, która miała dla Niego jedno imię — Polska.

Edward Serwański

NASZE WYDAWNICTWA

KATALOG WYDAWNICTW INSTYTUTU ZACHODNIEGO 1970 - 1991

nakład 3000 egz., ark. wyd. 2,5

Katalog wydawnictw Instytutu Zachodniego obejmuje wszystkie publikacje wydane w latach 1970 - 1991, zarówno pozycje zwarte, jak i periodyczne. Jest on kontynuacją — pod względem formy i treści — katalogu z 1969 r. zawierającego wydawnictwa z lat 1945 - 1969, czyli od początku istnienia Wydawnictwa. Oprócz zestawień dotyczących wydawnictw seryjnych, wydawanych poza seria, książkowych w językach obcych i periodycznych zawiera alfabetyczny spis wszystkich tytułów oraz spis nazwisk autorów i redaktorów książek.

DO NABYCIA:

w Instytucie Zachodnim, 61-772 Poznań, Stary Rynek 78/79 (także za zaliczeniem pocztowym)
Ratuszowa 25/27 (domki budnicze)